

ISSN 0235-3490

1 1992

АРХЕОЛОГІЯ

СТАТТІ.
ПУБЛІКАЦІЇ
АРХЕОЛОГІЧНИХ
МАТЕРІАЛІВ.
НОВІ ВІДКРИТТЯ
І ЗНАХІДКИ.
ДИСКУСІЇ.
ПАМ'ЯТЬ АРХЕОЛОГІЇ.
АРХЕОЛОГІЯ В СРСР
І ЗА РУБЕЖЕМ.
РЕЦЕНЗІЇ.
ОХОРОНА
ПАМ'ЯТОК
АРХЕОЛОГІЇ.
ХРОНІКА.

У журналі вміщено статті з питань давньої історії та археології від первісно-общинної доби до середньовіччя, публікації нових знахідок і результатів досліджень на території України та за рубежом, біографічні матеріали, хроніку.

Для археологів, істориків, краєзнавців, студентів історичних факультетів, усіх, хто цікавиться давньою історією України.

В журнале помещены статьи по вопросам истории и археологии от первобытности до средневековья, публикации новых находок и результатов исследований на территории Украины и за рубежом, биографические материалы, хроника.

Для археологов, историков, краеведов, студентов исторических факультетов, всех, кто интересуется древней историей Украины.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

П. П. ТОЛОЧКО (головний редактор), В. Д. БАРАН,
В. Ф. ГЕНІНГ, М. І. ГЛАДКИХ, В. М. ЗУБАР
(відповідальний секретар), В. І. КАДЕЄВ, О. П. МОЦЯ,
С. В. СМИРНОВ, В. Н. СТАНКО, Р. В. ТЕРПИ-
ЛОВСЬКИЙ, В. М. ІЦИГИЛИК, С. В. ЧЕРНЕНКО,
В. В. ОТРОЩЕНКО.

Адреса редакції:

254025, Київ-25, вул. Володимирська, 3
Телефон 228-44-05

Підп. до друку 28.02.92. Формат 70×108¹/16.
Папір друк. Офс. друк. Ум. фарб. відб. 14,4.
Обл.-вид. арк. 16,1. Тираж 1000. Зам. 652к.
Ціна 3 крб. 20 коп.

Оригінал-макет виготовлений фірмою «АС»
Віддруковано у ВПП корпорації УкрНТІ,
252171, Київ-171, вул. Горького, 180

Друкується за постановою редакційної
колегії

Редактор Т. Г. ПРИВАЛОВА
Художній редактор
Т. М. НЕМЕРОВСЬКА
Технічний редактор А. Д. ГОЛИНА
Коректори:
Г. А. СПОКОЙНА, Е. О. МІЕРЗОН

АРХЕОЛОГІЯ

1 1992

АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

заснований у березні 1989 р.
видається
щоквартально

Видавець фірма «ДОВІРА»
Київ

ЗМІСТ

Статті

- 4 ГЕНІНГ В. Ф. Концепція «культури» в археологічному знанні (з історії питання)
16 ШНІРЕЛЬМАН В. О. Господарські системи як фактор соціальної диференціації
23 МАХОРТИХ С. В. Пам'ятки типу Новочеркаського скарбу (за матеріалами Північного Кавказу)
31 ЦІМІДАНОВ В. В. Час виникнення легенди про походження скіфів (Перша версія Геродота)
38 МОЦЯ О. П. Етнічний склад населення південноруських земель (за матеріалами поховань пам'яток Х—XIII ст.)

Публікації археологічних матеріалів

- 46 СОЛОМОНИК Е. І. Присвята з городища Беляус
51 САЗАНОВ А. В. Світлоглиняні амфори з рифленням типу набігаючої хвилі (IV—VII ст. н. е.)
60 КОВАЛЕНКО В. П., ФОМІН О. В., ШЕКУН О. В. Давньоруський Звеничів і скарб арабських дірхемів
72 СЕРГІЄВА М. С. Візантійські культурні впливи в побуті населення Давньої Русі
77 ШАПОШНИКОВА О. Г. Розкопки в Бузько-Інгулецькому межиріччі

Дискусії

- 86 ХРАПУНОВ І. М. До соціально-політичної характеристики пізньоскіфського царства
93 ЗАЙЦЕВ Ю. П. Мавзолей Неаполя Скіфського

- 100** ЗУБАР В. М. Про пізньоскіфську державність
- Пам'ять археології**
- 103** КОНОНЕНКО Ж. О. Із небуття (додаткові дані про трагічну долю вчених, що зазнали сталінських репресій у 1930—40-і та на початку 1950-х років)
- 109** ШОВКОПЛЯС Г. М. Сильвестр Сильвестрович Магура (1897—1937)
- 117** САПОЖНИКОВ І. В. Пам'яті Валентина Івановича Красковського (1913—1981 рр.)
- Археологія за рубежем**
- 120** ЕРДЕЛІ І. Аварський меч із Вишеграда
- 123** ШІТЦЕЛЬ К. Археологічний земельний музей у м. Шлезвігу (ФРН)
- Рецензії**
- 126** МОЛЄВ Є. О. Э. И. Соломоник. Древние надписи Крыма.—Киев: Наукова думка, 1988.—112 с.
- 127** ЗУБАР В. М., КОЗАК Д. Н. И. С. Пиоро. Крымская Готия (Очерки этнической истории Крыма в позднеримский период и раннее средневековье).—Киев: Лыбидь, 1990.—200 с.
- Першоджерела з давньої історії та археології України**
- 132** ГЕРОДОТ «Історія». Книга IV
- Хроніка**
- 147** ТОЛОЧКО П. П., МУРЗІН В. Ю. Виставка ІА АН України «Золото Степу. Археологія України» у м. Шлезвігу (ФРН)
- 151** ДЕМИДЕНКО Ю. Е., КУЛАКОВСЬКА Л. В. Палеолітичний колоквіум у Польщі (Краків, 1989 р.)
- 154** ВІДЕЙКО М. Ю. Перший всесоюзний польовий семінар «Ранньоземлеробські поселення-гіганти трипільської культури на Україні» (Галлянки, 1—7 серпня 1990 р.)

ПАМ'ЯТІ ВАЛЕНТИНА ІВАНОВИЧА КРАСКОВСЬКОГО (1913—1981 pp.)

І. В. Сапожников

«Я вважаю, що друга професія, серйозне захоплення необхідне кожній людині»

В. І. Красковський

Однією з найвідоміших пам'яток пізнього палеоліту України є стоянка Велика Аккаржа в степах Нижнього Придністров'я. Її відкриттям археологічна наука зобов'язана В. І. Красковському — невтомному краєзнавцю, який завдяки цілеспрямованості і безмірній любові до рідного краю став археологом-професіоналом.

Валентин Іванович Красковський народився 13 серпня 1913 року в селі Старо-Свержинка теперішнього Столбцовського району Мінської області в сім'ї народного вчителя. З 1927 по 1942 рік він жив у Ленінграді, працював, учився в театрально-художньому училищі. В роки Великої Вітчизняної війни захищав блокадний Ленінград. Після війни й демобілізації Валентин Іванович довгий час жив і працював в Одесі. Був вихователем в екіпажі Морехідного училища, пionервожатим в дитячому будинку профспілок, спочатку майстром бутафорського цеху, а потім завідувачем постановчою частиною Одеського театру музичної комедії, а також в Художньому фонді УРСР. З 1979 р. В. І. Красковський жив у Мінську, де помер 13 грудня 1981 р.

Захоплюватися краєзнавством і первісною історією В. І. Красковський почав у 1949—1950 рр. Працюючи вихователем дитячого будинку, він створює археологічний гурток і невеличкий музей, організовує для дітей екскурсії по історичних місцях Одеської області. Спрага пізнання наштовхнула його на думку проведення археологічних розвідок. В ті роки пам'ятки кам'яного віку на території Одеської області були майже невідомі. Деякі археологи навіть стверджували, що шукати їх тут немає рації. В. І. Красковський вирішив перевірити це. Вже в результаті перших розвідок ним було знайдено декілька стародавніх кам'яних виробів. Валентин Іванович вперто продовжував пошуки. І ось, в жовтні 1955 року, під час огляду берегів балки, яка впадає в Сухий лиман, в оголеннях невеликого рівчака він знайшов крем'яні вироби, оброблені руками палеолітичної людини, і уламки кісток тварин. Це була перша стоянка пізньопалеолітичного часу на території степового Причорномор'я від Дунаю до Південного Бугу — Велика Аккаржа. Розкопки пам'ятки були проведені пізніше під керівництвом відомого спеціаліста з стародавньої історії, ленінградського вченого, професора Павла Йосиповича Борисковського при безпосередній участі В. І. Красковського.

Дослідження Великої Аккаржі стало важливою науковою подією. Одержані результати використані при написанні багатотомних праць по археології України і СРСР, відомі вони і за кордоном. Але не потрібно забувати, що це було б неможливо без непинних пошуків її першовідкривача — В. І. Красковського.

Після відкриття Великої Аккаржі В. І. Красковський поставив перед собою мету провести суцільну розвідку території Одеської області. Він робив польові дослідження у вільний від основної роботи час — під час відпусток і у вихідні дні, за власні кошти. Самостійно, а також разом зі своїми учнями з 1955 по 1970 рік В. І. Красковським було відкрито понад 60 нових палеолітичних і мезолітичних стоянок, місцезнаходжень і пунктів знахідок. Серед них такі відомі, як Карпово, Доброжани, Кам'янка, Барабой IV і цілий ряд інших. В. І. Красковський не тільки займається пошуками, але й публікує матеріали своїх розвідок в численних статтях і науково-популярній книжці,

© І. В. САПОЖНИКОВ, 1992

написаний разом з П. Й. Борисковським¹. При проведенні розкопок, В. І. Красковський відмічав також поселення більш пізніх часів. Публікації цих матеріалів присвячена окріма статті².

Пильну увагу фахівець приділяв популяризації археології і краєзнавства. В газетних статтях, виступах по радіо і численних лекціях В. І. Красковський розповідав широкій аудиторії про стародавню історію краю, необхідність берегти і охороняти пам'ятки археології. Підсумком багаторічної наукової діяльності Валентина Івановича і своєрідним пам'ятником цій незвичайній людині стала книга «Пам'ятки палеоліту і мезоліту Північно-Західного Причорномор'я», яка вийшла у видавництві «Наукова думка» 1978 р. Особливий науковий інтерес мають роботи вченого з проблеми генезису форми, а також зв'язку форми та функціонального призначення кам'яних знарядь праці.

Іого справу продовжили цілий ряд вчених. Довгий час вивчення кам'яного віку степів Північного Причорномор'я вів спеціальний загін Ленінградського відділення Інституту археології АН СРСР під керівництвом П. Й. Борисковського³. Зараз у відділі археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології АН УРСР працює група вчених, які ведуть пошуки і розкопки палеолітичних пам'яток регіону, в тому числі і розкопки стоянки Велика Аккаржа⁴.

Всі, хто працював і спілкувався з Валентином Івановичем Красковським, запам'ятали його як людину добру, чуйну, сердечну, душевно щедру. Він відносився до категорії людей, для яких творчість і самовідданість складають суть самого життя. Значний науковий внесок вченого повинен зайняти своє гідне місце в історіографії археології України.

Примітки

¹ Сапожников И. В. Из истории изучения каменного века Северо-Западного Причерноморья // Новые исследования по археологии Северного Причерноморья.— К., 1987.— С. 160—164.

² Іванова С. В., Ветчиннікова Н. Е. Поселення епохи бронзи та заліза в Одеській області // Археологія.— 1989.— № 2.— С. 56—63.

³ Сапожников И. В. Очерк работ Одесского палеолитического отряда ЛОИА АН СССР // Проблемы исследования памятников археологии Северского Донца: Тез. докл. обл. науч.-практ. конф.— Луганск.— 1990.— С. 33—35.

⁴ Сапожников И. В. К характеристику аккаржанской культуры// Проблеми історії та археології давнього населення Української РСР: Тези доп. ХХ Республіканської конф.— К., 1989.— С. 199, 200.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ В. І. КРАСКОВСЬКОГО

а) друковані

1. Стоянка позднепалеолитического времени вблизи Одессы// КСИА АН УССР.— 1957.— Вип. 7.
2. Михайлівська епіпалеолітична стоянка (у співавторстві з Кремером А. М.)// МАПП.— 1959.— Вип. II.
3. Памятники позднего палеолита и эпипалеолита в Одесской области// ЗОАО.— 1960.— Т. 1.
4. Пізньопалеолітичні пам'ятки долини річки Барабой// МАПП.— 1960.— Вип. III.
5. Памятники древнейшей человеческой культуры Северо-Западного Причерноморья (у співавторстві з Борисковським П. Й.).— Одесса, 1961.
6. Разведки позднего палеолита в Одесской области// СА.— 1962.— № 1.
7. Эпипалеолитическое местонахождение Скосаревка// МАСП.— 1962.— Вип. 4.
8. Тарденуазская стоянка Доброжаны// КС ОГАМ за 1963 г.— Одесса, 1965.
9. К археологической карте-схеме памятников каменного века в Нижнем Поднестровье (у співавторстві з Станко В. Н.)// МАСП.— 1966.— Вип. 5.
10. Эпипалеолитические местонахождения Васильевка и Барабой IV// ЗОАО.— 1967.— Т. II.

11. Каменка — новая позднепалеолитическая стоянка близ Одессы// СА.— 1969.— № 3.
12. Раскопки палеолита под Одессой (у співавторств з П. Й. Борисковським)// АО в 1968 р.— М., 1969.
13. Карпово — новый памятник каменного века в долине р. Свиная// АО в 1970 г.— М., 1971.
14. Памятники мезолитического времени в долине реки Малый Куяльник// МАСП.— 1972.— Вип. 7.
15. Карпово — новый памятник каменного века в долине р. Свиной// МАСП.— 1976.— Вип. 8.
16. Генезис форм знарядь кам'яного віку// Археологія.— 1977.— Вип. 22.
17. Памятники палеолита и мезолита Северо-Западного Причерноморья (археологическая карта).— К., 1978.
18. Древнее орудие труда. Замысел и воплощение.— Минск, 1989.

б) Рукописи статей і доповідей

19. Создание семьи — возможная форма распространения материальной культуры каменного века// Фонды ОАМ АН УССР.— № 88488.— С. 8.
20. Памятники мустырского и ранней поры позднепалеолитического времени в Одесской обл./// Там же.— С. 11.
21. Некоторые данные о залегании памятников палеолита Одесской области// Там же.— С. 18.
22. Изучение памятников палеолита и мезолита на территории Одесской области (краткий обзор)// Там же.— С. 10.
23. О разведках памятников позднего палеолита и мезолита на территории Одесской области// Там же.— С. 10.
24. Памятники мустырского и ранней поры позднепалеолитического времени в Одесской области (предварительное сообщение)// Там же.— С. 5.

в) Звіти та матеріали розвідок

25. Отчет о разведках на территории Одесской области за 1952—1956 гг./// Фонды ОАМ АН УССР.— № 88450. (Поселения Усатовский ручей, Кризая Балка, Холодная Балка).
26. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1955—1956 гг./// Там же.— № 88451.— С. 5.— (Стоянки Большая Акаржа и Большая Акаржа 1).
27. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1955—1957 гг./// Там же.— № 88452.— С. 10. (Татарка I, Татарка II, Дальник IV квартал).
28. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1957—1959 гг./// Там же.— № 88453.— С. 9. (Барабой I, Барабой II и III и пункты).
29. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1960 г./// Там же.— № 88454.— С. 4. (Скосаревка).
30. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1961 г./// Там же.— № 88455.— С. 11. (Васильевка и Барабой IV).
31. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1963 г./// Там же.— № 88456.— С. 7. (Шепетиков Яр).
32. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1964 г./// Там же.— № 88457.— С. 12. (Доброжаны).
33. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1965 г./// Там же.— № 88458.— С. 10. (Каменка, Васильевка I).
34. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1966 г./// Там же.— № 88459.— С. 5. (Барабой V и Мирнос на р. Барабой).
35. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1967 г./// Там же.— № 88460.— С. 3. (Будячки I и Будячки).
36. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1968 г./// Там же.— № 88461.— С. 11. (Катаржино, Цыбулевка; Цыбулевка I, II, III и IV).
37. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1969 г./// Там же.— № 88462.— С. 4. (Кубанка-пляж).
38. Отчет о разведках каменного века на территории Одесской области за 1970 г./// Там же.— № 88463.— С. 5. (Карпово).
39. Дневники археологических разведок на территории Одесской области// Там же.— № 88448.